

Автобіографія Бориса Трінченка ¹⁾.

Борис Грінченко народився 27 листопаду (XI. 27) р. 1863-го в бідній панській сем'ї на х. Вільховий Яр у харківському повіті. Вчився дома, потім у харківській реальній школі, кілька місяців служив у канцелярії в харківській казенній палаті, десять років був народнім учителем у Харківщині та Катеринославщині, років півтора земським статистиком у Херсонщині, а з р. 1894-го служить у чернігівській губернській земській управі: спершу завідував земською оцінкою та народньою освітою, а тепер служить секретарем.

Навчившись писати й читати щось років п'яти, хлопець із запалом читав усе, що потрапляло до рук. Першими вчителями літературними, після кількох дитячих книжок, були йому Вальтер Скотт, Байрон, Альфред-де-Віні, Еркман-Шатріан, Гюго, Гоголь, Пушкин, Некрасов, Кольцов. Забившись в гущавину лісову, малий хлопець 7—8 років упивався чарівним малюванням улюблених авторів, забу-

¹⁾ Року 1898, впорядковуючи збірник „Вік“, видавництво обернулось до небіжчика, прохаючи дати біографічні відомости про себе. Відповіддю на це прохання й була ця автобіографія, що тепер оце друкується вперше, бо у „Вікові“ не могла бути надрукована з причин цензурних і технічних.

ва
чи
Д
ин
ра
рі
те
де
др
„Д
ля
сій
ст
ро
хло
ста
бор
та
га
інк
Ма
жи
цен
а в

по
бул
з в
ки
рі
жи
кок
сес
слу
инп

Гре

ваючи за їми сумну дійсність. Але oprіче цього читалася всячина: романи Альфонса Карра, Дюма-батька, Боборикина, Лажечникова та инш., „Історія государства російскаго“ Карамзина, чиясь історія інквізиції, чиясь історія Наполеонових війн, „Історія русской литературы“ Полевого, життєписи славетних людей, житія святих, церковні проповіді, мандрівки Одюбона, журнали: „Вѣстникъ Европы“, „Дѣло“, „Ремесленная газета“, науково-популярні народні книжки всякого змісту, російські часописи—така безладна мішанина містилася в хлопцевій голові, була йому лектурою до 10 років. Велике вражіння зробили на хлопця, як йому було років 7—8, могуті статі Тараса Бульби та Остапа Бульбенка з їх боротьбою за козацьку волю, Жан Вальжан та инші „нешасні“ з твору Гюго („Les misérables“) та сцена релігійних утисків в історії інквізиції та в романі Альфреда де-Віні „Сен-Мар“. З життєписів уразив його найбільше життєпис Байрона: чогось цікаво було хлопцеві вчитувати, як на Байрона всі нападали, а він проти всіх сам був.

В сем'ї у Грінченків ніколи не говорено по українському. І перші писання хлопцеві були по великоруському. Почав шести років з віршів, тоді „видавав“ на своєму хуторі кілька „журналів“, докучаючи їми батькові, матері й дідові Андрієві—старому печникові, що жив у Грінченків з своєю сліпою бабою Галькою. Ця обмежена публіка (як підріс брат та сестри—вона побільшила) мусила читати або слухати вірші, оповідання, наукові розвідки й инші писання вельми плодючого „автора“.

По українському читав хлопець ще дома Гребінчині байки, „Борода та чуприна“ Ду-

митрашка, а у „Вѣстникѣ Европы“ розвідку д. Рудченка про чумаків з уривками з українських пісень (потім передруковану в книзі „Чумацкія пѣсни“), а в Харькові, будши в першому класі — „Енеїду“ Котляревського. Це на його не зробило вражіння; твори Гребінчині, Думитрашкові та „Енеїду“ вважав він за кумедійні жарти. Але одного разу (був тоді в третьому класі) почув, як одна панія похвалила при йому українську мову й Шевченка. Став писати по українському, а дома знайшов „Кобзаря“ у батька в скрині (якось випадком туди потрапив), прочитав його, і вражіння від цієї книги покрило всі вражіння, які досі мав од книг... Почав писати по українському всячину: вірші, повісти, драми, навіть складав словарь український, видавав для товаришів-школярів журнали по великоруському й по українському. Зазнавав за все те чимало глузування, а часом і кари.

Все, що міг добути Куліша, М. Вовчка, Костомарова, Котляревського, Квітки, Левицького та інших українських авторів, також „Основу“ — поперечитував, а що здолав — придбав на власність. Поруч з цим ішло читання всяких уславлених авторів інших народів — без ніякого ладу; в четвертому класі будши, зацікавився хлопець спершу літературною критикою і зачитувався Писаревим (почасти Белінським та Добролюбовим) та сам писав „критичні розвідки“ по українському й по великоруському, а потім потягло його й до інших питаннів, — і пішла безладна мішанина з таких творів, як: „Асоціації“ Михайлова, „Етюды“ Бокля, чиясь історія французької революції, „Комедія всемірної історії“ Шерра, „Историческія судьбы женщины“ Шашкова, педагогічні ста-

ті Ушинського й інших педагогів, публіцистичні, критичні й наукові статі з старих і нових журналів: „Современникъ“, „Русское Слово“, „Отечественныя Записки“ і така інша лектура—не завжди добре зрозуміла цікавій голові четвертокласника...

Сімнадцяти років уже змушений був заробляти хліб у канцелярії, вісімнадцяти був народнім учителем. Вільний час уживав на самоосвіту, на писання і.. на блуканину по лісах, які дуже любив змалку. Марив про видання дешевих українських книжок для народнього читання, але плати мав десять карбованців на місяць і через те міг тільки мартити...

До 17 років був зовсім самотній на своєму шляху, а тоді, не стерпівши тої самотності, послав де-які свої вірші до І. С. Левицького-Нечуя. Д. Левицький ласкаво привітав нового автора і послав його вірші до галицького місящика „Світ“, там їх і друковано з підписом „Іван Перекотиполе“, починаючи з № 10-го року 1881-го. В Росії перші вірші видруковано в „Раді“ р. 1883, того ж року з'явилася й перша науково-популярна книжечка „Про грім та блискавку“ з підписом „Василь Чайченко“. Р. 1885 видрукував Грінченко невеличку збірку віршів — „Пісні“; прихильні рецензії на неї підняли авторів духа. Далі пішли друкуватися окремими книжечками віршовані й прозові Грінченкові писання. Сам автор думає, що його тодішня літературна неосвіченість відбивалася на формі цих писаннів, і йому довелося потім чимало дечого попереробляти, а дещо й позакидати.

Р. 1881-го побачив Грінченко галицький часопис „Діло“, а 1883-го „Зорю“ і почав по-

силати до їх свої писання. Редакторі кидали їх до коша, звичайно без відповіді... А проте раз тодішній редактор „Зорі“ Ом. Партицький одповів таки авторові друком, написав про його вірші (що дуже пройняті були духом Шевченка й Некрасова) таке: „Цінимо високо ваш поетичний талант, тільки ж з засади поезій настрою сумного в „Зорі“ не поміщаємо. Ті вічні жалі і плачі лиш затроюють душу читателя, а хісна з них ні для народу, ні для літератури ніякого. Для нас ціну мали б поезії історичні або образки з світа женського; того домагаються і читательки нашої „Зорі“ („Зоря“, 1883, № 13, стор. 220). Ця відповідь не звеселила автора, однак він таки не покидав посилати до галичан свої писання. Часом—дуже зрідка—щось і друкувалося в „Зорі“, більшість десь гинула. Ні один галицький редактор ні разу й словом не озивався. Тільки д. Франко раз прихильно закликав працювати до місячника „Поступ“, але той місячник зостався проектом. . . Року 1890 та 1891-го галичане д.д. В. Шухевич, К. Паньківський та В. Лукич забажали ближче зазнайтися з Грінченком і з того часу писання його (навіть такі, що видобувалися назад із старих редакційних кошів) стали з'являтися скрізь по галицьких періодичних виданнях: у „Ділі“, в „Зорі“, „Правді“, дитячому „Дзвінку“, „Бібліотеці для молодежі“, „Луковині“, юмористичному „Зеркалі“, педагогічному „Учителі“, „Батьківщині“, „Літературно Науковому Вістнику“, в американській „Свободі“ та в інших; також в альманахах „Ватра“, „Зерна“, „Вперед!“, „Рідний зільник“, „Квітка“, „Левада“ та инш. і окремими книжками виданням товариств „Просвіта“ й „імени Шевченка“.

инш. Одночасно і в Росії друкувалися його писання то окремими книжечками, то в альманахах „Рада“, „Складки“, „Нива“.

Частину своїх віршів зібрав Грінченко р. 1894—1895-го в трьох томиках львівського видання: „Під хмарним небом“—це збірка віршів власного складання з додатком невеликого числа перекладів дрібних піес з Гейне, Гете, Шіллера, Мельницького, Плещеева, Полонського, Майкова та инш. (дещо з цієї збірки видруковано р. 1895-го в Чернігові книжкою „Пісні та думи“); „Книга казок віршем“—збірка віршованих казок переважно на позичені в народу сюжети (р. 1896-го передрукована в Одесу двома частками); врешті „Байки“,—частину їх видруковано р. 1895-го в Чернігові.

Більша частина оповіданнів та повістей Грінченкових міститься в трьох томах львівського видання „Твори Василя Чайченка“ (1892): десятків зо два оповіданнів і дві повісті з життя української інтелігенції: „Соняшний промінь“ (національний рух) та „На роспутті“ (хитання й вагання сьогочасної інтелігенції, що не має певних ідеалів; цю повість—також і деякі оповідання—перекладено по чеському). Дещо з Грінченкових оповіданнів видруковано і в двох чернігівських томиках: „Хатка в балці“ (1897) та „Оповідання“ (1898).

З драматичних творів надрукував Грінченко: комедії з сільського життя „Неймовірний“ (сільські пльотки) та „Нахмарило“ (еднання інтелігенції з народом); віршовану драму з колишнього життя українських невольників у Турещині „Ясні зорі“ та історичну драму з часів Хмельницького „За батька“. Можна згадати ще віршовані переклади з німецької мови двох Шіллерових драм: „Вільгельм Телль“ та „Марія Стюарт“ (друковані у Львові).

Писання для дітей уважав Грінченко завжди своєю повинністю і то любово йому повинністю. Окрім згаданих „Книги казок віршем“ та „Байок“, містив він чимало прозою й віршем у дитячих журналах „Дзвінок“ та „Бібліотека для молодіжї“, також і окремими книжками.

Не менше серіозною й важною повинністю своєю уважає Грінченко писання для народного читання. В своїх спеціальних розвідках він виявляє ту думку, що не повинно бути двох літератур—одна для пана, а друга для мужика; думає, що література мусить бути одна про всіх; що частина кращих творів славетних письменників: Гомера, Есхила, Софокла, Езопа, Шекспира, Байрона, В. Скотта, Дікенса, Борнса, Мольєра, В. Гюго, Шіллера, Гете та інших в простому перекладі і з деякими поясненнями можна дати й тепер до рук читачеві з народу, але як освіту народню дуже в нас занедбано, то щоб полекшити народові розуміти ті твори й перейти згодом до важчих—треба виготовити народові дочасню літературу, найбільше науково-популярну. Через те він завжди вділяв і вділяє чимало свого часу на писання таких народніх книжок; з їх можна згадати: „Серед крижаного моря“, переробка „Робінзона“, життєписи Котляревського, Квітки, Гребінки, Гутенберга, Гарфільда, книжки про Финляндію, Сахару „Прогрім та блискавку“, збірки народніх творів: „Думи кобзарські“ та „Веселий оп відач“ та инш. З року 1894-го почав він у Чернігові видавати (переважно коштом Івана Яковича Череватенка, але і своїм власним) дешеві народні книжки,—досі видано 30 номерів.

Можна згадати ще, що Грінченко містив

по галицьких виданнях усякі розвідки змісту педагогічного, історико-літературного, критичного та публіцистичного („Періодичне видання для дітей“, „Популярні книжки“, „Три жіночі постаті“, життєпис Зіньківського, „Галицькі вірші“, „Кілька слів про нашу літературну мову“, „Малюнки простолюдних московських книгарів на українські сюжети“, „Жан Массе“, „Було, есть, буде“, статі про школи народні, про книжки на селі, рецензії й інше). З року 1895-го друкує він додатком до „Земсаго сборника Черниговской губерні“ (і окремими книгами) „Етнографическіє матеріали, собраные въ Черниговской и сосѣднихъ съ ней губерніяхъ“—це етнографічні записи почасти його власні, почасти д.д. Гаврилея, Зіньківського, Кравченка, Пл. Лукашевича, Ромашкевича, Степаненка й інших. Досі вийшло три томи: I та II-й—проза: казки, оповідання, легенди, приказки й інше (479 номерів), т. III-й—пісні (більш як 1700 номерів, не лічучи варіантів).

Як то всякому звісно, українська літературна робота не дає заробітку. Доводиться жити з служби. Ця службова праця, забіраючи більшу частину дня, не дає Грінченкові змоги робити для літератури стільки, скільки йому хотілося б.